

Iorgu Iordan – Cicerone Poghirc: o polemică „moștenită”

Cristina BEZEA

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
cristina_pupaza@yahoo.com

Abstract: With this article, we aim to present the controversy opened by Iorgu Iordan at the publication, by Cicerone Poghirc, of the monographic study dedicated to Hasdeu. Belonging to different schools, often in dispute, the two linguists establish an exchange of ideas that seems to revive the polemical dialogue waged decades ago by their predecessors. Situated in the scientific lineage of such scholars as Alexandru Philippide and B. P. Hasdeu, the young linguists inherited from their ancestors, along with doctrine and linguistic conception, the animosity.

Keywords: *linguistics, scientific criticism, polemic, history of language, diachrony.*

1. Preliminarii

Interpretată drept o cale spre adevăr, polemica științifică reprezintă una din armele pe care savanții le utilizează cu scopul de a dezvălui veridicitatea și justetea informațiilor și teoriilor dezbătute. Cauza care îi determină pe oamenii de știință să se antreneze într-un astfel de război al cuvintelor, poate fi, pe de o parte, necesitatea combaterii ideilor eronate vehiculate de către alți savanți și consemnarea adevărului științific, pe de altă parte, dorința de a contribui la dezvoltarea unui anumit domeniu de cunoaștere. Acestea sunt și motivele care îl determină pe Alexandru Philippide în prima parte a secolului al XX-lea să inițieze o amplă polemică pe terenul lingvisticii diacronice. Supunând observației critice bună parte din operele filologice, și nu numai, condeiul necruțător al lingvistului ieșean se oprește și asupra scrierilor savantului Bogdan Petriceicu Hasdeu. Acestuia Philippide îi va imputa, în sens larg, faptul că „imaginația și spiritul său brilliant, l-a împiedicat de multe ori să vadă clar în materialul ce avea de studiat, l-a determinat să prefere construcțiile ingenioase și seducătoare în locul adevărului lipsit de podoabe” (Philippide 1895: 846). Punctual, controversa dintre cei doi învățați are ca obiect moștenirea etnică și lingvistică pre-romană și așa-zisa influență gotică.

Caracterizată de virulență și ironie zdrobitoare, polemica Philippide – Hasdeu (Bezea 2021) reunește doi „polemiști din naștere”¹ (Streinu 1977: 371),

---

¹ Vladimir Streinu, vorbind despre spiritul polemic, distinge între categoria polemiștilor din naștere care nu ezită „să se folosească de condei ca de o unealtă de luptă” și categoria celor pentru

doi adversari înrudiți pe planul activităților intelectuale. Ecoul polemicii lor se aude, peste ani, în vocile corifeilor lor: Iorgu Iordan și Cicerone Poghirc, care, odată cu doctrina și concepția lingvistică, au moștenit și animozitatea.

2. B. P. Hasdeu. Lingvist și filolog

În încercarea de a corija nedreptatea care i s-a făcut lui Hasdeu, aceea de a nu fi apreciat cum se cuvine nici de către contemporanii săi, dar nici de generațiile viitoare, Cicerone Poghirc, reputat indoeuropenist, orientalist și istoric al religiilor, își propune, cu admirație și sârguință, să rezevăluie cititorilor impunătoarea figură a lui Hasdeu și importanța rezultatelor activității sale științifice.

Prima etapă a proiectului său, concretizată în studiul monografic publicat în 1969 și intitulat *B. P. Hasdeu. Lingvist și filolog*, a avut drept scop valorificarea operei filologice și lingvistice a lui Hasdeu. Alături de o ediție critică integrală a operelor lui Hasdeu, și poate de alte cercetări, această monografie urma a-i acorda lui Hasdeu locul cuvenit printre lingviștii și filologii europeni ai epocii sale.

După apariție, monografia scrisă de Cicerone Poghirc a fost primită cu entuziasm, fiind considerată o lucrare necesară, dată fiind complexitatea operei și personalității hasdeene. Notă discordantă a făcut însă lingvistul bucureștean Iorgu Iordan, care, sub pretextul ilustrării lipsurilor cărții lui Poghirc, a reînviat o polemică purtată decenii în urmă de înaintașul său.

Astfel, la un an de la apariția studiului monografic semnat de Poghirc, Iorgu Iordan publică două recenzii, nu foarte favorabile, ale acestuia. Pe lângă unele erori de conținut, ceea ce i se impută profesorului de lingvistică indoeuropeană este lipsa de obiectivitate. Dacă Alexandru Graur, în recenzia dedicată monografiei realizată de Poghirc, îi sugerează indulgent autorului „ceva mai mult spirit critic” (Graur 1968: 225), Iorgu Iordan va lua o atitudine mai aspră împotriva tonului apologetic utilizat de Cicerone Poghirc.

Convins de importanța monografiei lui Hasdeu, al cărei scop era evocarea unei personalități complexe din istoria filologiei românești din secolul al XIX-lea, Iorgu Iordan constată, însă, că demonstrația lui Poghirc este „copleșită de o admirație fără margini” (Iordan 1969a: 285), care îi diminuează, din nefericire, valoarea și credibilitatea. Izvorâtă dintr-o profundă admirație „vecină cu fetișismul” (Iordan 1969a: 289), monografia lui Poghirc este catalogată de Iordan drept o scriere apologetică, în care, pe lângă lipsa de obiectivitate în analiza ideilor și teoriilor vehiculate de savantul basarabean, se observă și o serie de exagerări ale meritelor acestuia. Pentru a-și susține punctul de vedere, Iordan oferă o serie de exemple extrase atent din lucrarea lui Poghirc. Astfel, sintagme precum: „de-a dreptul genială”, „o bogăție și soliditate de argumente uimitoare”, „aportul său uriaș”, „idei rodnice, mereu actuale” etc., întăresc convingerea lui Iordan că autorul monografiei „face de la început pînă la sfârșit apologia lui Hasdeu” (Iordan 1969a: 286).

---

care polemica e doar „forma istorică a unei culturi”. Prin natura spiritului polemic, atât Philipide, cât și Hasdeu, se încadrează, cu prisosință, în prima categorie, cea a polemiciștilor înăscuți.

Alt aspect care stârnește indignarea lingvistului bucureștean este modul în care Poghirc prezintă polemicile pe care „eroul” cărții sale le-a purtat cu unii dintre contemporanii săi. Deseori, în iureșul polemicii, Hasdeu nu se sfia să utilizeze arme precum ironia și pamfletul, desființând fără „milă” ipotezele adversarilor săi. Criticile sale violente și adesea injurioase nu sunt prezentate nepărtinitor de către Poghirc, care găsește explicații juste tuturor reacțiilor explozive manifestate de Hasdeu în polemicile sale. Acesta este și cazul polemicii cu Alexandru Philippide, iar Iordan, în calitatea sa de elev și urmaș al lui Alexandru Philippide, se simte dator a apăra onoarea magistrului său, profund jignită de afirmațiile lui Poghirc. De pildă, animozitatea manifestată de profesorul ieșean față de Hasdeu e explicată de Poghirc printr-o „ură neîmpăcată”, o ură dezlănțuită de articolul *Philippidiotisme*, care, după Poghirc, era merit a pune la punct „pretențiile pe atunci nejustificate ale tânărului cercetător” (Poghirc 1968: 230). Această gravă acuzație, cât și tonul de o voită superioritate din vorbe precum: „Philippide a publicat și el niște *Principii de istoria limbii*” (Poghirc 1968: 230), sunt aspru criticate de Iordan, atât pentru lipsa de fundament, cât și pentru faptul că introducerea lor într-o discuție științifică este total inadecvată, ba chiar poate avea „consecințe primejdioase pentru educația profesională și etică” (Iordan 1969b: 12) a tinerilor cercetători.

Acuizat de Poghirc că, sub influența atitudinii ostile manifestate de Philippide și Densușianu față de activitatea lui Hasdeu, Iordan nu menționează numele savantului basarabean în prima ediție a lucrării sale dedicată lingvisticii romanice, acesta se apără, aducând drept argument explicația oferită în prefața celei de-a doua ediții a lucrării sale: au fost omiși romaniștii care „n-au contribuit la dezvoltarea lingvisticii romanice prin concepții sau metode noi” (Iordan 1962: 6), minimalizându-se astfel toate meritele lui Hasdeu din domeniul lingvisticii romanice.

În finalul recenziei, Iordan afirmă răspicat: „lucrarea lui Poghirc nu este monografia pe care o merită Hasdeu” (Iordan 1969a: 290), întrucât „Hasdeu este prea mare pentru a fi lăudat cu orice preț, chiar și pentru slăbiciunea și erorile lui” (Iordan 1969a: 290).

3. Cicerone Poghirc se apără

Nemulțumit de faptul că, pe fundalul deficiențelor cărții sale, Iordan contestă valoarea excepțională a teoriilor lui Hasdeu, Cicerone Poghirc răspunde atacului lansat de elevul lui Philippide într-un articol publicat în paginile revistei „Limba română” din 1970. În articolul intitulat *În legătură cu Hasdeu și obiectivitatea științifică*, Poghirc urmărește să combată, punctual, obiecțiile formulate de Iordan, menținându-și poziția și reafirmând convingerea că „Hasdeu este, într-adevăr, autorul unor idei mari și adevărate” (Poghirc 1970: 165).

Justificând lipsa de obiecții critice pe care Iordan o imputa monografiei sale, Poghirc pune acest lucru pe seama cuprinsului limitat al lucrării sale comparativ cu vastitatea operei hasdeene, fapt ce l-a determinat să selecteze din nenumăratele idei ale lui Hasdeu, doar pe acelea care s-au dovedit a fi juste și fructuoase. În ceea ce privește polemicile lui Hasdeu, Poghirc își mărturisește simpatia pentru „talentul de polemist” al lingvistului basarabean, însă contestă

vehement acuzația lui Iordan privitoare la defăimarea adversarilor lui Hasdeu. Autorul monografiei precizează că în prezentarea pe care a realizat-o polemicilor purtate de-a lungul vremii lingvistul, cel defavorizat este chiar Hasdeu, întrucât, reproducând multe din replicile tăioase ale acestuia, au fost menajați adversarii săi, ale căror atacuri au fost puse sub tăcere. Referitor la polemica Philippide-Hasdeu, Poghirc afirmă: „eu nu acuz, cum îmi reproșează acad. Iordan, ci constat” (Poghirc 1970: 164), reamintind cititorilor că Philippide a fost cel care a dat tonul polemicii, practicând o critică „puțin academică și nedreaptă” (Philippide 1970: 164), a cărei netemeinicie Poghirc susține a o fi demonstrat, în mod indirect, prin cartea sa. Acesta neagă și acuzația de minimalizare a operei lui Philippide, dedusă de Iordan dintr-o frază trunchiată, în care termenul „niște”, incriminat de recenzent, este catalogat de autor, drept „normal” în contextul mai larg din care a fost extrasă fraza.

Indignarea stârnită de faptul că Iordan nu menționează contribuțiile aduse de Hasdeu în lucrarea sa dedicată lingvisticii romanice din 1932 nu e satisfăcută de justificarea adusă de Iordan în ediția a doua a lucrării sale. Ba mai mult, motivul neîncrederii lui Iordan față de teoriile lui Hasdeu este explicat de Poghirc prin influența directă exercitată de Philippide, care îl „ura” pe Hasdeu, asupra discipolului său, în perioada redactării lucrării *Introducere în studiul limbilor romanice* (1932).

În finalul articolului-răspuns, profesorul de lingvistică indo-europeană precizează motivul luării de poziție împotriva recenziei lui Iordan, acela de a demonstra valoarea excepțională a operei lui Hasdeu în fața tinerilor cercetători, fiind încredințat, însă, că specialiștii domeniului vor stabili singuri de partea cui este adevărul.

4. Replica lui Iordan

Disputa continuă. Iordan scrie un răspuns la răspunsul lui Poghirc, în „Limba Română”, 1971, cu titlul „CICERONE POGHIRC SE... APĂRĂ (LR 2/1970)”. Articolul, polemic prin excelență, este definitoriu pentru ilustrarea spiritului critic al lingvistului, reprezentat mai cu seamă în scrierile din volumul *Articole politice*, din 1979.

Motivându-și reacția prin simțul de răspundere față de disciplină și propria persoană, Iordan înlătură orice învinuire de minimalizare a operei lui Hasdeu, de care ar putea fi acuzat, dată fiind polemica purtată cu Cicerone Poghirc, aruncând întreaga vină asupra monografului lui Hasdeu, a cărui lipsă de obiectivitate și spirit critic mai mult a dăunat decât a folosit reputației lui Hasdeu.

Dovedindu-se a fi un elev *sui-generis* al lui Philippide, Iordan nu se sfiește a desființa argumentele aduse de Poghirc în sprijinul ideilor sale. Ba mai mult, acesta insinuează chiar faptul că Poghirc s-ar crede urmașul spiritual, „înlocuitorul” lui Hasdeu, motiv pentru care este singurul dintre contemporani care, făcând o „excepție zgomotoasă” (Iordan 1971: 85), nu privește cu rezervă teoriile fanteziste ale lui Hasdeu.

Comparația făcută de Iordan între Hasdeu și monograful acestuia are ca unic punct de întâlnire preferința acestora pentru studierea unor limbi mai puțin cunoscute, a căror cercetare se bazează exclusiv pe ipoteze. Dincolo de acest

fapt, spune acid Iordan, încheindu-și articolul cu intenția vădită de a-l priva pe adversarul său de orice merite: „departe-i griva de iepure”.

5. Concluzii

Antrenați într-o polemică „moștenită”, Iorgu Iordan și Cicerone Poghirc par a reconstitui dialogul purtat peste veacuri de predecesorii lor. Pornind de la studiul monografic dedicat lui Hasdeu, care a constituit elementul declanșator al polemicii, pe de o parte, Iorgu Iordan, mânat fiind de recunoștință față de influența benefică pe care profesorul său, Alexandru Philippide, a exercitat-o asupra sa, pe de altă parte, Cicerone Poghirc, convins de valoarea excepțională a operei lui Hasdeu, modelul său intelectual, ambii se văd îndreptățiți a apăra reputația magiștrilor lor. Purtând ca pe un titlu de glorie „descendența” lor științifică, cei doi își susțin cu aplomb propriile păreri, având îndrăzneala și curajul intelectualilor siguri pe convingerile lor.

Ceea ce este cu adevărat important în urma acestui schimb polemic de idei nu constă în aflarea de partea cui rezidă adevărul, ci în confirmarea faptului că, așa cum susține Alexandru Graur în recenzia cărții lui Poghirc: „Hasdeu este totuși în situația fericită pentru care Alexandru îl invidia pe Achille: și-a găsit panegiristul care să-i țină prezentă amintirea” (Graur 1968: 226), marile personalități înving acțiunea măcinătoare a timpului și continuă să supraviețuiască prin ideile lor. În mod similar situației lui Hasdeu, afirmația lui Graur poate fi extinsă și în cazul adversarului său, Alexandru Philippide. Amintirea profesorului ieșean e menținută vie de discipolii săi, începând cu Iorgu Iordan care, asemenea lui Poghirc, publică în 1969 o monografie (Iordan 1969) a profesorului său, și continuând cu Școala lingvistică ieșeană pe care acesta a creat-o și care îi teaurizează și valorifică și astăzi ideile și concepțiile.

BIBLIOGRAFIE

- Bezea 2021: Cristina Bezea, „B.P. Hasdeu – ipostază a *specialistului român*”, în „Diacronia” 14 (12 decembrie), A200, pp. 1-5, disponibil online: <https://doi.org/10.17684/i14A200ro>.
- Graur 1968: Al. Graur, „Cicerone Poghirc. «B. P. Hasdeu lingvist și filolog», București, Ed. științifică, 1968, 247 p.”, în *SCL*, an 20, nr. 2, pp. 225-226.
- Iordan 1969: Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, București, Editura Științifică.
- Iordan 1969a: Iorgu Iordan, „Cicerone Poghirc. «B. P. Hasdeu lingvist și filolog», București, Editura științifică, 1968, 247 p.”, în „Limba română”, an 18, nr. 3, pp. 282-291.
- Iordan 1969b: Iorgu Iordan, „Despre reconsiderarea trecutului cultural”, în „România literară”, nr. 2 din 9. I. pp. p. 1 și 12.
- Iordan 1971: Iorgu Iordan, „CICERONE POGHIRC SE... APĂRĂ”, în „Limba română”, nr. 1, pp. 81-85.
- Iordan 1962: Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică: evoluție, curente, metode.*, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
- Philippide 1895: A. Philippide, „D-l Hasdeu și «Istoria limbii române»”, în „Convorbiri literare”, XXIX, pp. 846-869.
- Poghirc 1968: Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu lingvist și filolog*, București, Editura Științifică.
- Poghirc 1970: Cicerone Poghirc, „În legătură cu Hasdeu și cu obiectivitatea științifică”, în „Limba română”, XIX, nr. 2, pp. 153-165.
- Streinu 1977: Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, vol. V, București, Editura Minerva.